

100006

KOEHLER

OSADY z EPOKI KAMIENIA

OSADY Z EPOKI KAMIENIA

W WIELKIEM KSIĘSTWIE POZNAŃSKIM

PODAŁ

Dr Koehler.



W KRAKOWIE

NAKŁADEM TOWARZYSTWA NUMIZMATYCZNEGO

1896.

OSADY Z EPOKI KAMIEŃIA

W WIELKIM KASIEWIE POZNAŃSKIM



Odbitka z Nru 4 (Zb. ogóln. 30) »Wiadomości Numizm.-Archeologicznych«.

M. IV.
21893

B. 4475



11. 023d88

Kraków 1896. — Nakład Tow. Numizmatycznego. — Druk W. L. Anczyca i Sp.



Bogate bardzo wykopaliska w Wielkiem Księstwie Poznańskiem wykazują, że ziemie te w czasach przedhistorycznych dość mocno były zaludnione. Wszystkie epoki, na które archeologia czasy przedhistoryczne dzieli, licznymi okazami są też reprezentowane, a pokaźna liczba przedmiotów z czasów epoki kamiennej niewątpliwem czyni, że ludność w tych okolicach stosunkowo już wówczas była liczną. Nie chcę jednakże zestawiać tych nader licznych miejscowości, w których pojedyncze wyroby z kamienia znaleziono, zamiarem moim jest wykazać, że w epoce kamiennej człowiek przedhistoryczny liczne już tu miał siedziby stałe. Gdzie człowiek ówczesny dłuższy czas bytował, zakładał pracownię wyrobów z kamienia, koniecznych dla utrzymania życia. Liczne w jednym miejscu nagromadzone narzędzia, wykończone lub niewykończone, jako też zepsute, odpadki, większe lub mniejsze, okrzoski i jądra krzemienne, miękie lub popękane przez żar ognia krzemienie, wykazują bezsprzecznie osadę człowieka z epoki neolitycznej.

Ponieważ sam w roku zeszłym pracownię taką odkryłem, badałem za innemi i zdołałem dwadzieścia takich osad zestawić. Siedm z tych siedzib dotąd nie zostało drukiem ogłoszonych, trzynaście zaś uwzględniono już w literaturze. Wskutek niedostępności do

mniejszych zbiorów naturalnie zestawienie to nie może być zupełnie dokładnem, a przyjąć można, że osad tych więcej było, zwłaszcza, jeśli i to uwzględnimy, że dotąd nie wszystkie odkryte.

Przystępując do opisu miejscowości, w których osady z pracowniami krzemienia odkryte zostały, podam najprzód dotąd niepublikowane, a potem z podaniem źródeł już opisane, uzupełniając ostatnie dawnymi, które stwierdzić jeszcze mogłem.

1. **G r a b**, powiat pleszewski, nad Prosną. Okazała liczbę gotowych narzędzi z krzemienia, jako strzałek, noży, również odpadków posiada z tej miejscowości w zbiorach swoich poznańskie Tow. Przyjaciół Nauk.

2. **P i e r a n i e**, powiat inowrocławski. Poznańskie Muzeum krajowe posiada stąd sześć większych wiorów z śladami otłukiwania, które zebrał H. Tiedemann.

3. **P o d a n i n**. Z tej miejscowości przechowuje się pięć okrzosków krzemiennych i narzędzie z krzemienia w poznańskim Muzeum krajowem. Narzędzie to, którego przeznaczenie z wszelką pewnością oznaczyć się nie daje, służyło zapewne za ostrze strzały. Przedmiot ten, mający kształt pałki, 10cm długi, 1cm szeroki, jest płaski, starannie otłukiwany, z ciemnego krzemienia. Jeden koniec jest w kształcie małej tarczy, także płaski, drugi koniec odłamany, a sądząc z zachowanej części, musiał być śpiczasty.

4. **W a r e m b a**, pod Wielichowem. We wsi tej na jednym miejscu znaleziono kilka okrzosków i otłukiwanych rdzeni. Przedmioty te znajdują się w poznańskim Muzeum krajowem.

5. Węgierskie, pod Środą. Na piaszczystym wzgórzu, w większej części lasem pokrytem, znalazłem na ograniczonym miejscu wielką ilość okrzkosków, rdzeni

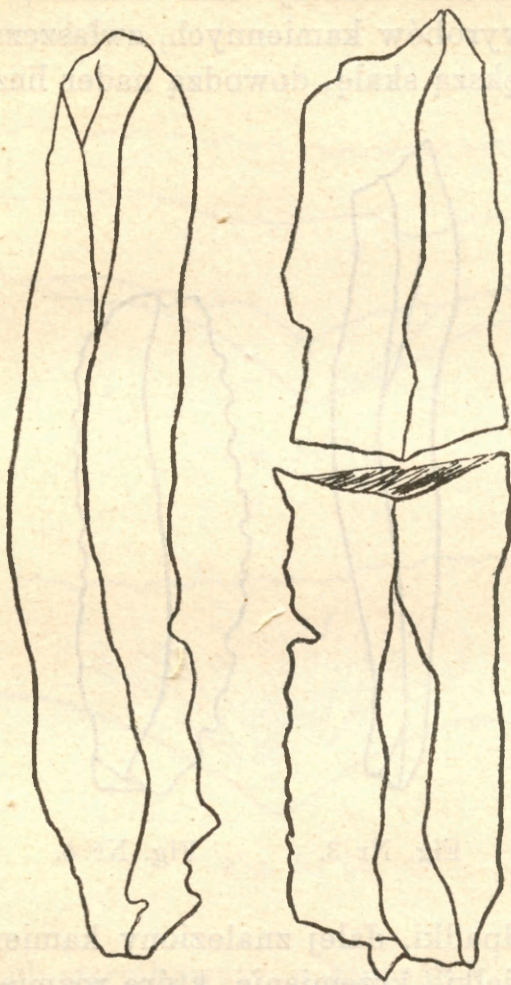


Fig. Nr 1.

Fig. Nr 2.

i otłukiwanych krzemieni, a między nimi także dokładnie odrobione przedmioty. Znalezione skorupy naczyń z charakterystycznym ornamentem epoki neolitycznej, proste, równoległe przebiegające linie, rozpoczynające

się małym wgłębieniem, linie w gzygzak, wgłębienia o nieregularnym kształcie wykazują z wszelką pewnością, że tu była osada człowieka epoki kamienia. Że zaś ta osada dłuższy czas istniała, że była tu pracownia wyrobów kamiennych, zwłaszcza krzemienych, na większą skalę, dowodzą nader liczne wyroby,

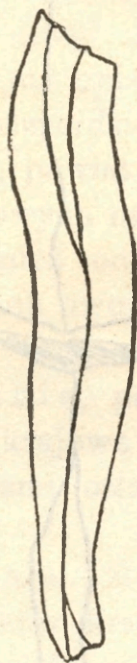


Fig. Nr 3.

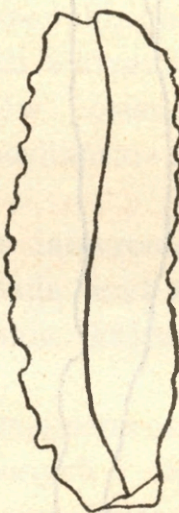


Fig. Nr 4.

również i odpadki, dalej znaleziony kamień do mieleńia i dwa wielkie krzemienie, które rozmiarami swymi przechodzą wielkość głowy dziecięcej. Mimo szczegółowych badań i przekopywania miejsc podejrzanych, nie zdołałem dotąd odkryć grobu.

Między, na setki liczyć dającymi się okrzoskami, łupanymi krzemieniami, rdzeniami, odpadkami wszelkiego rodzaju, znalazłem wiele przyrządów kamiennych,

ków. Dwa z nich, jak na nasze okolice, odznaczają się swą długością, jeden bowiem z mlecznego krzemienia mierzy *9cm*, drugi z ciemnego, więcej przezroczystego krzemienia *9,5cm* (fig. 1 i 2) (rysunki są naturalnej wielkości).

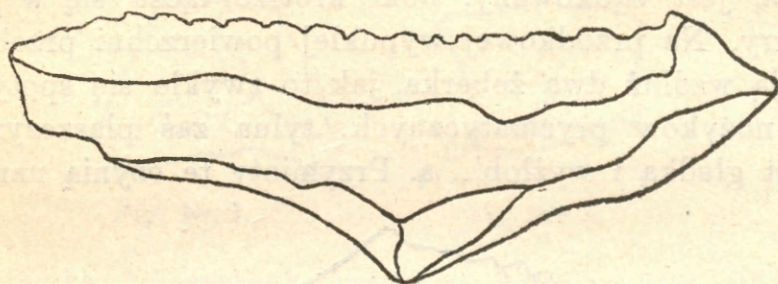


Fig. Nr 5 a.

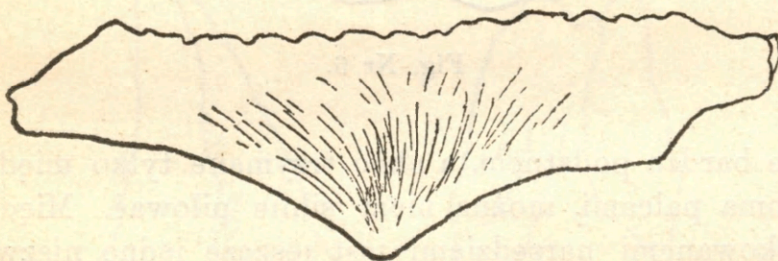


Fig. Nr 5 b.

Nożyk sierpikowaty, o których Virchow twierdzi, że są późniejsze, ma gruby tylec łukowaty, brzeg jego zaś ostry (fig. 3).

Kilka mniejszych narzędzi w kształcie nożyków pryzmatycznych, których ostre brzegi pięknie i regularnie ząbkowane (fig. 4). Przy ząbkach dokładnie widzieć można ową białą śniedź, która najlepszym jest

dowodem wielkiego wieku tych wyrobów, a zarazem zapewnieniem, że nie są nowocześnie podrabianymi¹⁾. Na szczególniejszą uwagę zasługuje mała piłka, której kształt nader rzadki (fig. 5a i b). Narzędzie to wykonane z ciemno-szarego, plamistego krzemienia ma w przybliżeniu kształt trójkąta. Dłuższy, prosty bok, mierzący 8cm, jest ząbkowany, boki krótsze łączą się w kąt ostry. Na przodkowej wypukłej powierzchni przebiegają wzdłuż dwa żeberka, jak to zwykle się spotyka u nożyków pryzmatycznych, tylna zaś płaszczyzna jest gładką i wyżłobioną. Przymioty te czynią narzę-

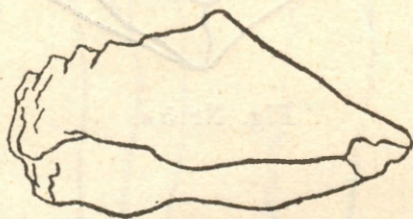


Fig. Nr 6.

dzie bardzo podatnem, a choć trzymane tylko między dwoma palcami, można niem silnie piłować. Między ząbkowanemi narzędziami jest jeszcze jedno niezwykłego kształtu (fig. 6). Kawałek płaskiego, mlecznego krzemienia ma formę trójkąta, u którego długi bok jest grubszy, tylec stanowiący. Jeden krótszy bok łączy się z tylem w ostry kąt, drugi zaś jest zaokrąglony, cienki, ząbkowany.

Na 200 kroków od głównego miejsca nagromadzonych krzemieni leżało małe ostrze strzałki, całe

¹⁾ Przyborowski: Wycieczki archeologiczne po prawym brzegu Wisły. Warszawa 1874.



otłukiwane, kształtu sercowatego z łukowem wygięciem na dolnym boku (fig. 7). Oprócz tej strzały znalezioną została w jednym tylko okazie strzałka z poprzecznym ostrzem w kształcie trapezu (fig. 8).



Fig. Nr 7.

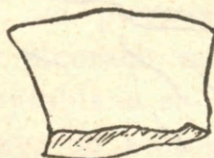


Fig. Nr 8.

Kilka śpiczastych świdrów, śpikulcy (fig. 9) i skrobaczek.

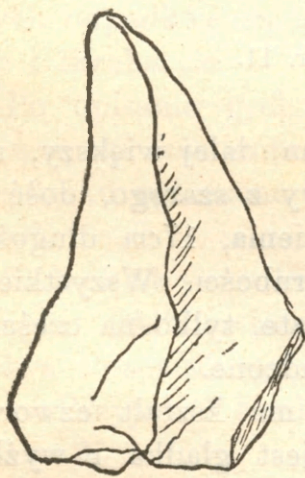


Fig. Nr 9.

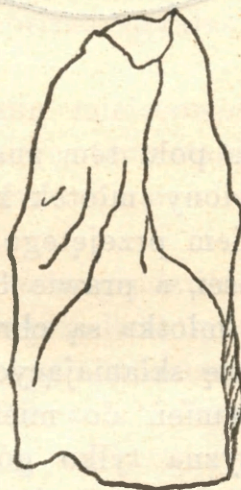


Fig. Nr 10.

Mały grubawy klin, 5cm długi, 2,3cm szeroki, a 1,2cm gruby, z ciemnego krzemienia o powierzchni muszelkowatej. Ostrza wyszczerbione, tylec tępo się kończy (fig. 10).

Inne dłuto znalezione, z zwiertzałego krzemienia, ma 7,5cm długości, przy ostrzu 4cm szerokości, tylec jego prawie śpiczasty. Ostrze jest tępe, widoczne zaś, że klin skłaniający się ku ostrzu na obu stronach był szlifowany (fig. 11).



Fig Nr. 11.

Na polu tem znalazłem dalej większy, nieprze-
dziurawiony młotek klinowy z szarego, dość mocno
łyszczkiem przejętego kamienia, 17cm długości, 6cm
szerokości, a prawie 3cm grubości. Wszystkie płasz-
czyzny młotka są chropowate, tylko na częściach do
ostrza się skłaniających gładzone.

Kamień do mielenia ma kształt czworogranu.
Płaszczyzna tylko górna jest gładka i wyźłobiona,
inna chropowata, niegładzona.

6. Wilk o w o, powiat szamotulski. Porucznik
Boldt znalazł tu dość wielką ilość odpadków, rdzeni
i wyrobów krzemiennych, które darował poznańskiemu
Muzeum krajowemu. Między temi narzędziami znaj-
duje się kilka, które kolorem i wyrobem zdradzają

amerykańskie pochodzenie. Boldt przyznaje też, że możebnem jest, że do przedmiotów w Wilkowie znalezionych inne się domięszają. W ogóle uderza to, że tak często w Poznańskim w zbiorach spotykać można narzędzia krzemienne, które niewątpliwie z Ameryki lub Egiptu pochodzą, co gatunek krzemienia, w Europie się nieznajdujący, na pierwszy już rzut oka wykazuje. Sam mam w zbiorach moich strzały i groty, które niewątpliwie wyrabiane są w Ameryce. Uczeń gimnazjalny już starszy, od którego je nabyłem, zarzekał się, że je w Plewiskach pod Poznaniem wykopał i że leżały przy sobie ułożone.

7. Z Wojciechowa pod Międzyborzem z tak zwanej „Góry szancowej“ posiada poznańskie Muzeum krajowe większy zbiór wyrobów krzemiennych. Obok licznych odpadków są noże, ostrza strzałek, przekłuwacze i skrobaczki.

Po opisanu tych siedmiu miejscowości z osadami z epoki kamiennej, podaję teraz także osady, już w druku ogłoszone z zacytowaniem odnośnej publikacji.

8. Dakowy-mokre, powiat grodziski. Koehler i Erzepki: „Album zabytków przedhistorycznych W. Księstwa Poznańskiego, zebranych w muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu“. Poznań 1893. Z. I, str. 3.

9. Dłużyna, powiat śmigieński. Kalk opisuje znalezione tu przedmioty z krzemienia w „Przeglądzie bibliograficzno-archeologicznym“. Warszawa 1881. T. I, str. 35. W moich zbiorach znajduje się także większa ilość odpadków i przekłuwaczy z tej miejscowości.

10. Gorzyce, powiat jarociński. Osada nad brzegiem Proсны na polach Gorzyc i Robakowa. „Dziennik Poznański“. 1875 z 26 maja. — „Zeitschrift für Ethnologie etc.“ Berlin. VII, str. 256. — Koehler i Erzepki: „Album zabytków przedhist. etc.“ Poznań 1893. Z. I, str. 3.

11. Łęg, powiat pleszewski. Część tu znalezionych wyrobów krzemiennych i odpadków opisał prof. Nehring: „Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift“. 30 Bericht 1876. — Dr Erzepki: „Przegląd bibliograficzno-archeologiczny“. Warszawa 1881. T. II, str. 178. Dalej podaje opis ich z podobiznami Koehler i Erzepki: „Album zabytków przedhistorycznych etc.“ Poznań 1893. Z. I, str. 2.

12. Lubiatówko, powiat śremski. Pracownia w osadzie tej miejscowości musiała być bardzo wydatną, prócz bowiem opisanej strzałki w Koehlera i Erzepkiego: „Album zabytków przedhist. etc.“ Poznań 1893. Z. I, str. 2, posiada hr. Węsierski-Kwilecki w swych bogatych zbiorach w Wróblewie dość wielką ilość wyrobów krzemiennych z tej siedziby. Między licznymi ostrzami strzałek znajduje się bardzo dokładnie obrobiona strzałka liściasta, u której blisko podstawy po każdej stronie zrobione wcięcie dla lepszego umocowania do drzewca. Strzałka z poprzecznym ostrzem nie w kształcie zwykłym trapezu, lecz trójkąta, którego boki tępe nie schodzą się w kąt, raczej się w półkola wyginają, tworząc wręby. Poniżej tych wrębów jeszcze pozostawiono podłużny niski równoległobok. Kształt więc cały przedstawia się jako trójkąt postawiony jednym kątem na równoległobok, a kąt ten zaopatrzony z każdej strony wcięciem. Nie-

wątpliwie znakomite urządzenie dla mocnego przytwierdzenia ostrza strzałki do brzechwy. Ostrze strzałki w kształcie liścia wierzbowego z trzonkiem. Obok sercowatych strzałek i zwykłych z poprzecznym ostrzem znalazły się jeszcze w kilku okazach ostrza strzałek dobrze obrabianych z muszelkową powierzchnią, w kształcie kwadratu, przyczem jednakże tylko narożniki są zaostrome i spiczaste. Dwadzieścia dwa nożyków pryzmatycznych różnej wielkości. Dłuto z krzemienia, kształtu regularnego równoległoboku o 6,7cm długości, a 4cm szerokości z odłamanem ostrzem. Jedna boczna ściana 1,8cm wysoka, jest wygładzona, inne płaszczyzny są wszystkie surowe. Klin trójkątny z piaskowca przejętego łupkiem ma 5cm długości, przy ostrzu 3,5cm, przy tylcu zaś 13cm, szerokości, tak jak powyższy ma też tylko jedną boczną stronę gładzoną.

13. Miniszewo, powiat pleszewski nad Prosną. Zebrane tu przedmioty są opisane razem z znalezionymi w Łęgu.

14. Oborniki. Bliższe szczegóły o przedmiotach krzemiennych z tej osady znajdują się w „Zeitschrift f. Ethnologie etc.“ Berlin 1880, str. 166.

15. Odalanów. „Zeitschrift f. Ethnologie etc.“ Berlin 1879, str. 74.

16. Pawłowice, powiat poznański. Nieliczne tu znalezione przedmioty krzemienne opisał i rysunkami opatrzył Feldmanowski: „Wykopaliska pawłowickie“. Poznań 1877.

17. Radajewice, powiat inowrocławski. Młotki, strzałki etc. Schwartz: „Materialen zur praehistorischen Kartographie der Pr. Posen“. I. Nachtrag, str. 9.

18. Słaboszewo, powiat mogilnicki. Albin

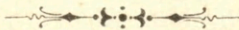
Kohn pomieścił w „Posener Zeitung“ w wrześniu 1878 w feljetonie wiadomość, że w miejscowości tej, bogatej w znaleziny wszystkich epok aż do rzymsko-arabskiej (Por. Koehler: „Fundorte von Schläfenringen in der Pr. Posen. Zeitschrift f. Ethnologie etc.“ Berlin 1896, str. 246) także i wyroby z krzemienia znaleziono. Oprócz grotu z krzemienia odkryto kilkanaście dłuższych lub mniejszych odpadków, tak zwanych z niemiecka wiorów. Słusznie przy tej sposobności wypowiada Kohn twierdzenie, że potrzebne kawały krzemienia albo ówczesny człowiek na miejscu znajdował, albo też z bliskości zbierał, ponieważ w okolicy tej rozciąga się wielki pokład wapna jurajskiego. Muzeum krajowe poznańskie posiada z Słaboszewa sześć wielkich odpadków krzemiennych z odłamek muszelkowatym, pokryte białą śniedzią, na jednym z nich rozwinęły się bardzo piękne i wyraźne deatryty.

19. **Trzcianka.** Wiadomość o znalezionych tu na piaszczystym wzgórku wyrobach krzemiennych, zwłaszcza haczyków do łowienia ryb, znajduje się w „Zeitschrift f. Ethnologie etc.“ Berlin 1887, str. 371.

20. **Wolsztyn.** „Zeitschrift f. Ethnologie etc.“ Berlin 1875, str. 10 i 100, podaje referat o osadzie z epoki kamienia i wyrobach krzemiennych, przy mieście tem znalezionych.

Do osad z epoki kamienia zaliczyć jeszcze wypadła **Rzeszynek** nad Gopłem. Dr Łebieński odkrył i wykopał w tej miejscowości grób z epoki neolitycznej, a opis szczegółowy wraz z rycinami pomieścił w „Zapiskach archeologicznych poznańskich etc.“ Rok 1888. Z. 3. Jest to jedyny dotąd na ziemiach W. Ks.

Poznańskiego odkryty, a dokładnie zbadany grób tak zwany „kujawski“. W Kujawach Królestwa Polskiego groby takie częściej się spotyka. Generał Erekert podał o nich kilkakrotnie wiadomości w „Zeitschrift f. Ethnologie etc.“ Towarzystwa antropolog. berlińskiego, stąd też kujawskimi je nazwano. Nad Gopłem, w okolicach prastarej Kruszwicy, musiały być już liczne siedziby człowieka z epoki kamienia. Wspaniały grób rzeszyński i w wielkiej liczbie znajduwane wyroby kamienne, między nimi mocno zwietrzałe, potwierdzają to przypuszczenie.



50, -

Poznańskiego odkryty z holenderską wspaniałą grob tak
 zwany „Książki”. W Książkach Królestwa Polskiego
 groby takie sąsiadują się sporych. Generali Erczyński podaj
 o nich kilkakrotnie wiadomości w „Ziemiach”. Erczyński
 logie etc. Towarzystwa są to polscy, berliński, są to
 też książkami je nazwano. Nad Górną w Górnym
 przetrwał Książki, mający być jak liczne siedzący
 odwieka z epoki kamienia. W sąsiedztwie grob krępy
 siedzi i w wielkiej liczbie znajdujące wyroby ka-
 mienne między innymi bardzo ciekawe, powierzone
 do przypisanie.

Akc. 295/88 d.
 3. X. 88



